

Эсеналиева К.

МАМЛЕКЕТТИК ТИЛДИ ҮЙРӨНҮҮДӨГҮ ОКУУ КИТЕПТЕРИ ЖАНА КОМПЕТЕНТТҮҮЛҮКТҮ БААЛОО МАСЕЛЕЛЕРИ

Эсеналиева К.

СЕГОДНЯШНЕЕ СОСТОЯНИЕ ОБУЧЕНИЯ ГОСУДАРСТВЕННОГО ЯЗЫКА И УЧЕБНИКОВ В ШКОЛАХ И ОЦЕНИВАНИЕ

K. Esenalieva

TODAY'S CONDITION OF TRAINING OF NATIONAL LANGUAGE IN SCHOOLS, TEXTBOOKS AND ASSESSMENT

УДК: 494.3

Кыргызстандын Мамлекеттик тили – кыргыз тили. Мугалимдердин III съездинде КР Президентин А.Ш.Атамбаев мектепте мамлекеттик тилди окутуунун сапатсыздыгын белгиледи. Бүгүнкү күндө билимдин сапатсыздыгы жалгыз гана мамлекеттик тилди окутуу эмес, математика, алгебра, физика, орус тили, чет тилдери жана башка бардык предметтер боюнча да абал ушундай. Эл аралык жана Мамлекеттик бир нече изилдөөлөр далилдеди. Макалада мектепте мамлекеттик тилди окутуу жана окуу китебинин бүгүнкү күндөгү абалына анализ жүргүзүлдү. Анын сапатсыздыгынын объективдүү, субъективдүү себептерин илимий изилдөө жана эксперименттер, мисалдар, далилдер менен тастыкталып, түшүндүрмөлөр берилди. Натыйжада, окутуу, окуу китептеринин сапатын жакшыртуунун актуалдуулугу, аны чечүүнүн жолдору боюнча иштиктүү сунуштар берилди.

Негизги сөздөр: мамлекеттик тил, өнүктүрүү, натыйжаны баалоо, компетенттүүлүк, көрсөткүчтөр, критерий, окуу китеби, сабактын максаты.

Государственным языком Кыргызской Республики является кыргызский. На 3 съезде Учителей президент КР А.Ш.Атамбаев отметил некачественное преподавание государственного языка в школах. На сегодняшний день во многих международных и государственных исследованиях доказано, что некачественное обучение производится не только по предмету кыргызского языка, но и по таким предметам как математика, алгебра, физика, русский язык, иностранные языки и так далее. В статье анализируется обучение кыргызского языка в школах и сегодняшнее состояние учебников. Приведены объяснения и определения некачественного обучения на основе примеров и доказательств путем экспериментов и научного изучения объективных и субъективных причин. Результатом являются рекомендации по улучшению обучения и учебников.

Ключевые слова: государственный язык, развитие, оценивание результата, компетентность, индикаторы, критерий, учебник, цели урока

National language of Kyrgyzstan is Kyrgyz language. A. Atambaev president of Kyrgyz Republic noted on the third teachers' conference that there is poor training of Kyrgyz language in schools. Today's many international and state investigations revealed poor training not only of Kyrgyz language but also subjects as mathematics, algebra, natural science, Russian and foreign languages. We analyze training of Kyrgyz language in schools and today's condition of textbooks. There given explanations and definitions of poor training

basing on examples and proofs by means of experiments and scientific exploration of objective and subjective reasons. As a result we recommend ways on improvement of training and textbooks.

Key words: national language, development, result assessment, competence, indicators, criteria, textbooks, lesson aims.

Кыргызстандын Мамлекеттик тили – кыргыз тили. Бөтөн тилдүүлөр кыргыз тилин үйрөнүп, ал тилди сыймыктанып сабаттуу сүйлөө саясатын ишке ашыруу учурдагы актуалдуу маселе. Аларды мажбурлабай, өз алдынча демилгелүү окуп-үйрөнүүгө түрткү берүүчү заманбап стратегияларды, тактикаларды, технологияларды, механизмдерди иштеп чыгуу алдыда жана ал өтө татаал жана жоопкерчиликтүү маселе экендиги талашсыз.

«Кыргыз Республикасында Мамлекеттик тилди өнүктүрүү жана тил саясатын өркүндөтүү боюнча иш-чаралар жөнүндө» ПЖ №155 2013-жылдын 1-июлундагы Президенттин Жарлыгы маселенин чечилишине өбөлгө түзүүдө.

Маселени чечүүнүн дагы бир жолу Кыргыз Республикасында окутуу (орус, өзбек, тажик, түрк, англис ж. б.) чет тилдерине жүргүзүлгөн көп тилдүү билим берүү шартындагы мектептерде кыргыз тилин экинчи тил катары окутуу контекстиндеги окуу китептеринин сапатын жакшыртуу болуп саналат.

Жогорудагы иш-аракеттер жүргүзүлүп жатса да чечилбеген маселелер кездешүүдө.

Мындай маселенин бири мектепте мамлекеттик тилди окутуу. Мугалимдердин III съездинде КР Президентин А.Ш.Атамбаев: “Мектепти бүтүп жатканда мамлекеттик тилди жок дегенде турмуш-тиричилик деңгээлинде сүйлөп, билүүгө тийиш. Тилекке каршы, бүгүнкү окутуу сапатсыз. Эгерде түздөн-түз айта турган болсок, окутуунун жыйынтыгы жараксыз, натыйжасыз болууда. Мамлекеттик тилди окутуу – мамлекеттик маанидеги маселе экендигин ар бир мектептин директору, ар бир мугалим аңдап түшүнүүсү керек.” – деп калыс сындоосун туура кабыл алышыбыз абзел. Андыктан билим берүүгө катышы бар инсандар моюнга алуу керек.

Бүгүнкү күндө билим берүүнүн натыйжасынын сапатсыздыгы жалгыз гана мамлекеттик тилди окутуу эмес, математика, алгебра, физика, орус тили, чет тилдери жана башка бардык предметтер

боюнча да абал ушундай. Турмуштун чындыгында окуучунун математикадан эсепти чыгаруу, турмушта колдонуу же айыл жергесинде орусча, англисче сүйлөп кетүү кампетенттүүлүгү өтө төмөн экендигин бир нече изилдөөлөр көрсөттү.

Дүйнөлүк Банктын каржылоосунда “Айылдык билим берүү” долбоору тарабынан жүргүзүлгөн калыптандыруучу, жыйынтыктоочу баалоого жана окуучунун өзүн-өзү баалоосуна изилдөө жүргүзгөнүбүздө окуучулардын алган журналдагы баалары жана өзүн-өзү баалоосу 4,5 деген баа, бирок чыныгы абал мындай эмес экендигине изилдөөлөр күбө. Бир гана “Айылдык билим берүү” долбоору тарабынан жүргүзүлгөн калыптандыруучу, жыйынтыктоочу баалоого изилдөө эмес, Кыргызстандагы 4-8-класстарынын окуучуларынын билимдеги жетишкендиктери боюнча мамлекеттик (улуттук) (НООДУ) 2007, 2009-жж. өткөрүлгөн баалоого сереп салсак, “Текстти окуу жана аны түшүнүү” боюнча төмөндөгүдөй жыйынтыктарга күбө болдук.

2007-жылы	2009-жылы
жогорку деңгээл – 2,5%	жогорку деңгээл – 7,6%
базалык деңгээлден жогору – 8,3 %	базалык деңгээлден жогору – 12,5%
базалык деңгээл – 15,6%	базалык деңгээл – 12,5%
базадан төмөнкү деңгээл – 73,5%	базадан төмөнкү деңгээл – 66,8%

Ал эми PISAнын окуп-түшүнүү боюнча изилдөөсүндө 2006-жылы 57 мамлекет катышып 57 орунду, 2009-ж. 65 мамлекет катышкан 65 орунду б.а. эң акыркы орунду ээлегенибиздин өзү эле далилдөөнү талап кылбаган аксиомадан, фактыдан көрүнүп турат. Ушул өңүттөн алып караганда, мектептерде окутуу жана натыйжаны баалоо бүгүнкү күндүн талабына жооп бербегендигинин чындыгын далилдейт.

Мындай кемчиликтин келип чыгуусунун объективдүү жана субъективдүү себептери бар. Анын бирөөнө гана токтолсом, учурда мектептерге билим берүүнүн базалык окуу планы, мамлекеттик стандарты, окуу программасы жана окуу китептеринин бардыгы эле талапка жооп берери талаш маселе. Артыкча мамлекеттик тилди окутуу жана окуу китептери боюнча көйгөйлөр оор болгондуктан аларды анализдөө бул изилдөөнүн актуалдуулугун билдирип турат. Сөзүбүздүн чындыгын далилдөө үчүн изилдөө жана аны мисалдар менен тастыктоо максатында окуу орус тилинде жүргүзүлгөн мектептердин 1-классы үчүн окуу китебинин төмөнкү №1,2-тиркемелерде берилген биринчи темасын талдоодон баштадык:

№1 тиркеме: 1-тема – “Кыргызстандын келечеги – мамлекеттик тилинде” – деп аталат (окуу китебинен өзгөртүлбөй берилди).

№2 тиркеме: Мугалимдер үчүн методикалык колдонмодо биринчи беттеги (№1 тиркеме) сүрөттүү теманы окутуу үчүн авторлор төмөндөгүдөй окутуунун сунушташкан методду (өзгөртүлбөй берилди) анализдөөнүн жыйынтыгы төмөнкүдөй:

Китептен өзгөртүлбөй берилиши	Анализ, сунуштар, комментарийлер
<p>1. Сабактын темасы: “Кыргызстандын келечеги - мамлекеттик тилинде”</p>	<p>1-класстын биринчи эле сабагында, биринчи мектептин эшигин аттаган бөтөн тилдүү балдарга мындай тема менен баштоо акылга сыйбагандай оор. Экинчи тилди окутуунун методикасына ылайык келбейт.</p>
<p>2. Сабактын максаты: 1. Мамлекеттик тилди мамлекеттин ар бир жараны билүүгө тийиш экендигин түшүндүрүү. 2. Мамлекеттик тил мамлекеттин ичиндеги эл аралык катнаштын кызматын аткара турганын баяндоо. Борбордогу элчиликтер менен тааныштыруу. 3. Мамлекеттик тилдин кадыр-баркын көтөрүү, сыйлоо”</p>	<p>Сабактын максаты, анын пландалышы туура эмес. Эмне үчүн туура эмес? Жообу: <i>Идея</i> мугалимдин позициясына иш-аракетине негизделген: “түшүндүрүү”, “баяндоо”, “тааныштыруу”, “сыйлоо” деген этиштин аныкталбаган түрү колдонулган. Бул максат белгисиз качан?, кантип? ишке ашарын ченөөгө, өлчөөгө мүмкүн эмес. 2 ден заманбап сабактын максаты: «Окуучу сабактын аягында... билет, түшүнөт, далилдейт, колдонот, баалайт, анализдейт-талдайт, айырмалайт-синтездейт-жалпылайт, жетишет, сүйлөм же текст түзөт, сүрөттөн көсөтүп бере алат, өз оюн түшүндүрө алат” – деген сыяктуу этиштин аныкталган түрү менен аякташ керек.</p>
<p>Себеби, окуучунун активдүү ишмердигине багытталган сабактын максатына жеткендигинин натыйжасын аныктоочу жана аны ченөөчү: – SMART¹, критерий², индикатор³,</p>	

¹ SMART -Specific – анык, такталган (конкреттүү), Measurable – өлчөнүүчү, Achievable -жетишкидей, Realistic

таксономия⁴ сыяктуу өлчөө каражаттарына таянуу аркылуу так, даана, аныкталган, кыска, окуучунун мүмкүнчүлүгү-алы жеткидей 30 же 45 мүнөттүк убакытка ченелген этиштин аныкталган түрү аркылуу сабактын максатын пландаштыруу ишке ашат. Демек, окуучунун активдүү таанып-билүү, өздөштүрүү, жетишүү натыйжаларынын көрсөткүчү-индикатору – окуучунун жүрүм-турумунан, жооп бергенинен, турмушта колдонгонунан байкалуучу, болжолдуу натыйжага жеткендигин далилдөөчү конкреттүү белгилер.

Здөн таксономиядагы жөнөкөйдөн татаалга карай деңгээл боюнча ирети менен таанып-билүү, өздөштүрүү, ой-жүгүртүү ишмердиктеринин иерархиялык түзүлүштөгү татаал тармактарын классификациялоо, системалаштыруу, жайгаштыруу аркылуу өнүгүү баскычтарын (б.а.таксономия теориясын) колдонуп сабактын максаты ченелип пландалат. Окуучунун ишмердигине, анын позициясына арналган сабактын максатын коюуда мугалим төмөнкү 2 суроого жооп бериш керек:

Биринчи суроо: - “Эмне үчүн сабактын максаты коюлат?”

- Анын жообу: окуучулардын (билим, билгичтик, көндүм) жыйынтыкка, натыйжага жетиш үчүн алардын ар бир иш-аракети такталып (диагностикалык), дайындалып, айкын аныкталган пландаштыруунун негизинде коюлат.

- Экинчи суроо: Ал жыйынтыкты, натыйжаны ким чагылдырып, ким көрсөтүш керек? -Мугалимби? Окуучубу? Анын жообу: Албетте, окуучу.

Жаңыча, интерактивдүү окутуудагы сабактын максатын коюп, аны максатка жеткендигин көзөмөлдөөдө, текшерүүдө 3 пункт эске алынат.

1. Окуу предметине же сабактын темасына жараша мугалим сабактын максатын (сабак бүткөндөн кийин эмнеге жетишерин) аныктайт.
2. «Окуучулар эмне кылышат?»- деген суроого жооп берип, ал суроонун айланасында пландаштырылат .
3. Окуучуларга коюлган максатка карата талкуулоо уюштуруп, кимдин эмнеге алы жете алат, же жетпейт деген сыйктуу суроолорду талдоо аркылуу ар бири мүмкүнчүлүгүн ченеп өз алдынча максат коюну сунушаса да болот.

Сабактын максатын талдоонун жыйынтыгында жогорудагы максаттын түзүлүшү да туура эмес экендигин илимий жана практикалык жактан тастыктап алдык.

3. “Сабактын тиби: Сабакты типтерге бөлүштүрүп, пландоодо мындай “ Таза речтик сабак.”-деген термин жок.

Сабактын типтери: 1.Жаңы теманы үйрөтүү сабагынын планы. 2. Алган билимди, билгичтикти, көндүмдү бышыктоо сабагынын планы 3. Өтүлгөн материалдарды кайталоо-жалпылоо сабагынын планы 4. Бириктирилген сабактын

– реалдуу, Time-bound -мөөнөттү аныкталган, б.а. (анык, өлчөнүчү, окуучунун мүмкүнчүлүгүнө ылайык-жеттишкендей, маанилүү-реалдуу жана мөөнөтү так аныкталган); деген англисче кыскартылган сөздөрдүн түшүндүрмөсү;

² **Критерий** – бул баа берүүгө, бир нерсени аныктоого жана классификациялоого негиз болуучу белги, баанын ченеми.

³ **Индикатор** – көрсөткүч – бир нерсенин абалын чагылдыруучу же көрсөткүч чен, “өлчөгүч-прибор” дегенди билдирет.

⁴ **Таксономия** – грек тилинен алынган: taxis – жайгашуу, катар, тартип, nomos – мыйзам – деп которулат.

планы 5. Оозеки, жазуу жүзүндө үйгө тапшырма берилбеген учурдагы бириктирилген (аралаш) сабактын планы⁵ – деп бөлүнөт

4. Сабактын жабдылышы: «Кыргызстандын келечеги – мамлекеттик тилинде», Т.Жумагулов; «Окуу орус тилинде жүргүзүлгөн мектептерде кыргыз тилин окутуу маселелери», С.К. Рысбаев:«Орусча-кыргызча сөздүк», К.К. Юдахин; Кыргыз Республикасынын картасы; «Манас» эпосунун 3 томдугу агуу чыгармаларды, сөздүктөрдү колдонушу, аларды окуп, пайдалана алышы чындыкка жакындашпайт. Балким жогорку билими бар мугалим өзү пайдаланышы мүмкүн. Корутундаласак, сабактын планы мугалим үчүн эмес окуучуларга пайдасы тие турган, алар пайдалануучу жабдуулар тууралуу сөз болушу керек эле деген ойду айтмакчыбыз.

5. Сабак аралык байланыш: Мекен таануу, тарых, «Мурас», «Кыргыз санжырасы»

Биринчи эле күнү аталгандарды сабак аралык байланыштырып өтүү реалдуу чындыкка жакындабайт. Себеби, кыргызча өзүнүн атын да айта албаган балдар мындай лексикаларды түшүнө албайт.

6. Сабактын жүрүшү: Кыргыз Республикасынын гимни ырдалат

Кыргыз Республикасынын Гимни ырдалат эмес уктурулат го деген ой пайда болду. Аны билүү үчүн сабактын жабдылышына кайрылдым.

Жабдылышында магнитофон же компьютер ж.б. уктурууга мүмкүн болгон техникалык каражат жок болуп чыкты. Демек, аны ырдаш керек экен деген бүтүмгө келдим. Биринчи классты жаңы эле аттаган бөтөн улуттун (түрк, дунган, орус, тажик, өзбек ж.б.) балдары Кыргыз Республикасынын Гимнин ырдай алышабы? Анын обонун, сөзүн жана бирдикте хор менен ырдай алуу көндүмдөрүнө үйрөнүшкөнбү? Дегеле партага жаңы отуруп, бири-бирин тааныбаган бөбөктөр үчүн бул тапшырманы аткаруу мүмкүнчүлүгү жокко эссе. Себеби, Гимдин сөздөрүн, обонун толук билишпейт; Тааныш эмес чөйрөдө бири-биринен уялышат, тартынышат, коркушат. Мектептин тартибине толук адаптациялана элек. Бул маселени тактоо үчүн КББАнын мугалимдердин кесиптик чеберчилигин жогорулатуу курсуна келген угуучу-мугалимдерден сурамжылоо, интервью, эссе жазуу, биринчи сабакка катышып, байкоо жүргүзүү сыяктуу эксперттик жумуштардын жыйынтыгынан бул максатка жетүү оор экендиги айкын болду

7.2-кадамында: Сабактын темасы жарыяланат, план түзүлөт. Кыргызстандын картасы аркылуу мамлекетибиздеги элчилердин балдарына, үй-бүлөсүнө кыргыз тилин үйрөтүүгө аракеттенүү башталды...». Бирок, 1-класстын бөтөн тилдүү окуучусу мугалим колдонуп сүйлөгөн төмөнкү:

⁵ С.Усөналиев «Мектепте кыргыз тилин окутуунун маселелери» методикалык колдонмо. 5-чыгышы 34-54-бб..73-бет

... тема, план, максат, кыргызстандын картасы, мамлекети-биздеги элчилердин балдарына, үй-бүлөсүнө, кыргыз тилин үйрөтүүгө аракеттенүү» - деген сөздөрдүн маанисинин бирин да түшүнбөсө, билбесе мугалим бул маалыматтар жөнүндө ким менен сүйлөшөт жана сабакты ким менен пландайт. Сабакта«өзү-менен өзү сүйлөшөбү?» Суроолорго ким жооп берет?		дызга салыштырып жатабыз? ... сенин оюң кандай? Кыргыз тилин билбеген окуучуга ой-жүгүртүп, салыштыруу, оюн айтып берүүгө мүмкүн эмес	
8. 3-кадамында: «Сабакты активдештирүү үчүн: Н. Байтемировдун Жомогу кумдай куюлган, Жоголбойт тили кыргыздын. Жаркырай берет түлбөлүк, Нурундай чолпон жылдыздын! – деген ыры угулат. Окуучулар кайталайт. Мазмуну түшүндүрүлөт» – деп жазылган.	Сабактын жабдуусунда буларды уктуруу үчүн техникалык каражат көрсөтүлгөн эмес. Андай болсо мугалим окуп берет деп эле так көрсөтмө берилиш керек болчу. Бул ырдын мазмундуу экендигинде, күмөнүбүз жок, ар бир сабында өтө терең философиялык ой камтылгандыгында да талаш жок. Бирок... кантип бул терең мазмунду түшүндүрөрүнө шегим бар...! Алдын ала түшүнүксүз «жомок, кум же кумдай куюлган, жоголбойт, тили, кыргыздын, жаркырай, берет, түлбөлүк, нурундай, чолпон, жылдыздын» - сөздөрдүн маанисин «мугалим байкуш» 30 мүнөттө кантип чечмелеп берет? кантип түшүндүрүп берет?	13. Өз сабагын анализдөө: Окуучулардын сабакка кызыгуусу жакшы.	Окуучулардын сабакка кызыгуусу жакшы экендигинин көрсөткүчтөрү (индикатору) кайсы? Кантип баалап жатат? Кайсы критерияларга карата аныкталды?
9.4- кадамдагы жаңы теманын кыскача мазмунун чечмелөөдө: «Кыргыз тилин жоготпой ар бир окуучу ыйык сактап, башка улуттун балдарына кыргыздын маданиятын, каада-салтын тааныштырат. Тилди чолпон жылдызга салыштырып айтат».	Ойду жыйынтыктасак, 1-класстын бөтөн тилдүү бир сөз кыргызча билбеген окуучусу менен биринчи эле жолугушуусунда бул ырдын мазмунун мугалим түшүндүрүп берүүсүн жана жогорудагы максатка жетүүнү элестетүү кыйын..., чындыкка жакындашпайт.. «Кыргыз тилин жоготпой ар бир окуучу ыйык сактап, башка улуттун балдарына кыргыздын маданиятын, каада-салтын тааныштырат. Тилди чолпон жылдызга салыштырып айтат» – бул максатка жетүүгө мүмкүн эместей сезилет...	Оуучулардын жөндөмдүүлүгүн эске алуу менен-сынчыл ойломду өркүндөтүүнүн негизинде сабак өтүлдү Сабак үч баскычтан турду	Сынчыл ойломду өстүрүүчү окуу жана жазуу” – программасын кыргыз, орус, англис тилдериндеги курстарына катышып, окуп чыксам да бул программанын негизинде өркүндөтүлгөн сабак өтүлдү деп айта албайм.
10.5-кадам. Жаңы теманы бышыктоо, жыйынтыктоо: Тилди кадырлаган эл – улуу эл экендигин К. Маркстын сөзү менен түшүндүрүү жетиштүү болот. «Тил - иш жүзүндөгү аң-сезим» деген бекеринен айтылган эмес.	Жогорудагы колдонулган К. Маркстын сөзү менен жаңы теманы бышыктоого, жыйынтыктоого, мазмунун толук чечмелөөгө жетишүүгө, түшүндүрүүгө мүмкүн эмес экендиги күмөнсүз деп жыйынтыктамакчымын.	1. Чакыруу: Кыргыз тили Чолпон жылдызга эмне үчүн теңелди? –деген суроолор аркылуу чечилди 2. Түшүнүү: Бир куплет ырдын мазмунун чечмелөө аркылуу «Кыргызстандын келечеги - мамлекеттик тилинде экендиги түшүндүрүлдү.	Сынчыл ойломду өстүрүүчү окуу жана жазууда чакыруу, түшүнүү, ойлоону 3 өнүгүү баскычтары колдонулат. Бул 3 өнүгүү баскычтарына карата берилген суроолор окуучулардын тил билүү деңгээлине, жаш курагына дал келбегендиктен жообу жок. Демек, окуучулардын активдүү катышпагандыгы, берилген суроолорго мугалим эле жооп бербесе окуучулардын катышпагандыгы талашсыз. Демек өнүгүүнүн 3 баскычтары колдонулду дегенге шегим бар.Мугалимге символ, жана концептуалдык карта менен иштөөнүн методдорун билбесе, ал ачыктап берилбесе, окуучу кантип концептуалдык карта түзөт? Сөздүктөрдү б.а. жаңы лексиканы биринчи эле сабакта чар-жайыт берүү менен максатка жетиш кыйын. Окуучуларга “республикабыздын көп улуттуу элдерине үйрөтүшүбүз керек” деген мамлекеттик деңгээлдеги проблеманы кимге милдеттендирүү жөнүндө сөз болуп жатат? Окуучулардын чыгармачылык жол менен иштей алышы: Окуучулардын жооптору, сабакка катышуусу текши баалаланды; Жетишүү 100%, билими
11.6-кадам. Окуучунун билимин баалоо: Ар бир окуучунун жообуна жараша анализ берүү менен бирге каталары оңдолот. Бааны жалпы, жеке, жуп менен койсо болот	Бири-бири менен окуучулар кыргызча сүйлөй алышпаса же мугалим окуучулардын тилин билбесе, кантип «ар бир окуучунун жообуна жараша анализ берүү менен бирге катаны оңдой алат? 1-класстагы окуучуларга баа коюлбаса, «Бааны жалпы, жеке, жуп менен койсо болот» - баа койсо болот» - дегенди кандай түшүнсө болот?	3. Ойлоону: Символ, концепциялык карта аркылуу ишке ашырылды. Сөздүктү пайдаланды Натыйжа: Окуучулар чыгармачылык жол менен иштей алышы: Окуучулардын жооптору, сабакка катышуусу текши баалаланды; Жетишүү 100%, билими	Окуучулардын чыгармачылык жол менен иштейшин жана сабакка катышуусун, окуучунун активдүү таанып-билүүсүн, өздөштүрүүсүн, жетишүү натыйжалары окуучунун жүрүм-турумунан, жооп бергенинен, турмушта колдонгонунан байкалуучу, болжолдуу натыйжага жеткендигин далилдөөчү конкреттүү белгилерин баалоонун SMART критерийлери, индикатор-көрсөткүчтөрү, таксономия сыяктуу <u>өлчөө каражаттарына таянылып бааланган эмес.</u> Демек, сабактын максатына жеткендигин тастыктаган далил жок.
12.7-кадам. Үйгө тапшырма берүү: Үйгө тапшырма эркин берилет. Эмне үчүн кыргыз тилин Чолпон жыл-			

Мындай кемчиликтин келип чыгуу себебинин бир гана факторуна гана токтолдум.

Жыйынтыгында жөн гана изилдөө жана эксперимент жүргүзүү сындoo менен чектелбестен

оор жоопкерчиликти чечүү үчүн төмөндөгүдөй сунуштарды киргизер элем:

✓ окуп-үйрөнүүчүлөрдүн өз ара мамилелешүү, мектептин жашоо-шартына ыңгайлаштыруу-адаптациялоо үчүн жагымдуу психологиялык жагдайды түзүүдөн башоо;

✓ тилди колдоно билүү деңгээлдерин (А,В,С) аныктагандан (диагностикалык баалоодан) кийин, окутуунун технологияларын пландоо;

✓ заманбап окуу китеби - усулдук-дидактикалык материалдардын менен коштолгон, окуучулардын кызыкчылыктарын, муктаждыктарын жана мүмкүнчүлүктөрүн эске алуу менен түзүлгөн төмөндөгүдөй **окуу-методикалык** топомун (**ОМТ**) түзүү:

1. **Предметтик стандарт жана окуу программасы** – окуу чет тилдеринде жүргүзүлгөн мектептерде мамлекеттик тилди окутуу боюнча окуу сабагынын мазмунун, көлөмүн, ошондой эле окуу, окутуу тартибин жана АВС деңгээлдерин аныктоочу документти тактоо;

2. **Окуу китеби** – окуучулар үчүн окуу программасына шайкеш келүүчү басылманын расмий бекитилген, окуу сабагынын системалуу баяндалышын камтыган окуу басылмасы. Ал тематикага жараша түстүү сүрөттөр схемалар ж.б. коштолот;

3. **Окуу куралы** – окуу куралынын ушундай түрү катары расмий бекитилген, окуу китебин толуктоочу же жарым-жартылай (толук) алмаштыруучу: угуп-түшүнүүнү, сүйлөөнү, окуп-түшүнүүнү, жазуу ишмердиктерин, ар түрдүү функционалдык грамматиканы калыптандыруучу кырдаалдар боюнча аудио касеталар, кыска видео-фильмдер материалдар менен коштолгон окуу басылмасы.

4. **Окуу-көрсөтмө куралы** – үйрөнүүгө, окутууга же тарбиялоого көмөкчү-кошумча материалдарды камтыган окуу басылмасы (картографиялык жана графикалык уюштургучтар, сюжеттик сүрөттөр, таблицалар, схемалар, атластар, альбомдор ж.б.).

5. **Окуу-методикалык колдонмо** – мугалимдер (ата-энелер, өз алдынча үйрөнүүчүлөр) үчүн ар бир теманы окутуунун методикасы боюнча материалдарды камтуучу окуу басылмасы.

6. **Иш дептери** – өзгөчө дидактикалык аппараты бар, окуу сабагын өздөштүрүүдө окуучунун өз алдынча иштөөсүнө, жазуу ишмердигин калыптандырууга өбөлгө түзүүчү окуу куралы.

7. **Электрондук окуу китептерин ОМТны** каржыны аябастан иштеп чыгуудан баштоо керек.

✓ ЖОЖда атайын мугалимдерди экинчи тилди окутуучу адис катары даярдоо, үйрөтүү;

✓ Квалификацияны жогорулатуучу атайын курстарды ачуу;

Натыйжада, талдоону жыйынтыктасак мектепте мамлекеттик тилди окутуу боюнча Мугалимдердин III съездинде КР Президенти А.Ш.Атамбаевдин

калыс сындоосун туура демекчимин. Кыргыз Республикасында окутуу (орус, өзбек, тажик, түрк, англис ж.б.) чет тилдерине жүргүзүлгөн көп тилдүү билим берүү шартындагы мектептерде кыргыз тилин экинчи тил катары окутууда башка маданияттын, башка тилдин адамдары менен аралашууну, бөтөнчө жүрүш-турушу бар адамдарды түшүнүүгө жана аны калыптандырууга карата окуу китептерин түзүү, сапатын жакшыртуу болуп саналат.

Жыйынтыгында кандай гана болбосун окуучунун ал-ахыбалын, анын сүйлөө мүмкүнчүлүгүн эске алган критерийлерге таянып, кыргыз тилин “моочо” кылбай окутуу максатын ишке ашырсак. Психологияда адамдын алы-күчү, мүмкүнчүлүгү жете албаган нерсе дайыма коркунучтуу сезилет. Мектептин босогосун биринчи аттаган бөтөн тилдүү, түрдүү улуттун балдары жогоруда сунушталган тапшырмаларды аткарып, берилген оор маселеге «ой жүгүртө» албайт. Мындай тапшырма алар үчүн белгисиз, анын жообун билбегендиктен “коркунучтуу”. Ошондуктан, кымбаттуу коллегалар кыргыз тили сабагын «моочо» сыяктуу коркутуучу каржат болуп калышынан абайлашыбыз керек! «Кыргыз» деген түшүнүктү, анын асыл мурастарын, баалуулуктарын, эң жакшы каада-салттарын, маданиятын бөтөн тилдүүлөргө жеткирүү, аларды калыптандыруу кыргыз тили, адабияты сабактарына жана ал сабактан берген мугалимге жүктөлгөн өтө оор жоопкерчиликти жеңилдетүүгө карата биргелешип аракеттенсек деп түшүнсө болот.

Адабияттар:

1. Валькова Инна, Друзь Марина, Низовская Ирина, Соболева Ольга «Основы развития критического мышления» «Сорос-Кыргызстан», Бишкек 1998 г. (1-ое допл).
2. Bloom, B.S. (Ed.), «Taxonomy of Educational Objectives: the Classification of Educational Goals»? MN: Longman, 1956);
3. Дженни Стил, Керт Мередис, Чарльз Темпл Пособие 1. «Основы развития критического мышления» «Сынчыл ойломду өнүктүрүүнүн негиздери». Колдонмо (дисциплиналар аралык программа). Бишкек-1998 Ф «Сорос-Кыргызстан.
4. Тайчинов М.Г. Развитие национального образования в поликультурном многонациональном сообществе (Педагогика), 1999., № 2.
5. Тимофеев А.И. Методическая разработка опорных материалов к практическим занятиям по спец. курсу «Анализ урока». - Фрунзе, 1996.
6. Эсеналиева К.Э. Инновациалык окутуунун дидактикалык негиздери. «Образование в XXI веке: ценность и перспективы». - Б., 2002. С.272.
7. С.Үсеналиев «Мектепте кыргыз тилин окутуунун маселелери» методикалык колдонмо. 5-чыг. 34-54-бб.73-б.
8. К.Эсеналиева «Кыргыз тилин интерактивдүү окутуу жана мониторинг жүргүзүү үчүн тесттик тапшырмалар» – Б., 2008.111бет., 5-15-бб.

Рецензент: д.пед.н., профессор Бабаев Д.Б.